

Підходи до визначення рейтингу надійності комерційних банків у розрізі застосування системи збалансованих показників

Олена Володимирівна Кравченко,
доцент кафедри обліку та аудиту

ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (м. Суми),
кандидат економічних наук, доцент

Анотація. Досліджено сутність системи збалансованих показників. Розглянуто науково-методичний підхід до визначення рейтингу надійності комерційних банків у розрізі застосування системи збалансованих показників на основі таксонометричного методу комплексної оцінки діяльності.

Ключові слова: система збалансованих показників, надійність банку, єдиний інтегральний показник, таксонометричний метод.

Постановка проблеми. Сьогодні стан розвитку економіки України потребує постійної уваги до банківської системи в цілому і комерційних банків зокрема, проведення політики, спрямованої на створення сприятливих умов для їх стабільного та ефективного функціонування. Нестабільність банківської системи, кризи банків мають тяжкі економічні наслідки. Рівень фінансової стійкості багатьох банків залишається вкрай незадовільним. Так, за станом на 01.09.2011 кількість зареєстрованих банків – 198, ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій мали 176, кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації, – 20 [4]. Рейтингові агентства та чиновники НБУ заявляють про значну недокапіталізацію системи, що, за різними оцінками, становить від 30 до 100 млрд грн.

Капітал банків за вісім місяців 2011 року зріс на 10,1% і за станом на 01.09.2011 становив 151,7 млрд грн, або 14,8% пасивів банків. Сплачений зареєстрований статутний капітал збільшився на 12,3% – до 163,8 млрд грн. За перше півріччя 2011-го банки отримали збиток у розмірі 1,062 млрд грн (у 2010-му збиток становив 8,3 млрд грн) [6].

Стрімкі зміни на ринку банківських послуг, розширення присутності банків з іноземним капіталом на теренах українського ринку та прискорення глобалізаційних процесів вимагають застосування методик стратегічного управління.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню банківської системи присвячена значна кількість наукових праць, що були опубліковані як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Значний вклад у дослідження безпосередньо проблеми стратегічного управління та суміжних питань внесли вітчизняні науковці: А. М. Герасимович, О. В. Дзюблюк, О. В. Деркач, Т. Т. Ковальчук, І. М. Лазепко, В. М. Малюков, В. І. Міщенко, А. М. Мороз, Л. О. Примостка, М. І. Савлук, а також зарубіжні спеціалісти Едвін Дж. Долан, І. Д. Мамонова, Пітер С. Роуз, В. М. Усокін.

Незважаючи на наявність фундаментальної теоретичної бази і доступу до вивчення багатого досвіду західних банків, інструменти стратегічного управління у практичній діяльності більшості вітчизняних комерційних банків або не використовуються взагалі,

або у кращому разі використовуються з неповною віддачею. Це стосується і використання системи збалансованих показників для визначення рейтингу надійності комерційних банків на основі таксонометричного методу комплексної оцінки діяльності та обумовило необхідність проведення дальших наукових досліджень, спрямованих на формування відповідного науково-методичного підходу.

Мета. Дослідити сутність системи збалансованих показників, запропонувати науково-методичний підхід до визначення рейтингу надійності комерційних банків у розрізі застосування системи збалансованих показників на основі таксонометричного методу комплексної оцінки діяльності.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Сучасним інструментом стратегічного управління, який дає змогу уникнути розриву між стратегічними цілями бізнесу і оперативним управлінням, є система збалансованих показників.

Збалансована система показників (*Balanced Scorecard* – BSC) – механізм реалізації стратегії; інструмент, що націлює компанію на стратегію довгострокового успіху, який переводить бачення компанії та її стратегії в набір взаємозалежних збалансованих показників, що оцінюють критичні фактори не тільки поточного, а й майбутнього розвитку організації.

Розроблена Р. Нортон і Д. Капланом методика для оцінки критеріїв майбутнього і поточного потенціалу різних компаній, пов'язаного з перспективами розвитку і росту, який базується на сукупності як фінансових, так і нефінансових показників, є основною складовою системи управління організацією. Вона призначена для підвищення ефективності управління суб'єктом за рахунок застосування оптимального набору індикаторів діяльності:

- група фінансових цілей і показників, призначених для визначення ефективності діяльності з точки зору віддачі на вкладений капітал;
- група цілей і показників оцінки рівня корисності послуг із точки зору задоволеності зовнішніх контрагентів – клієнтів;
- група цілей і показників бізнес-процесів, які необхідні для оцінки операційної ефективності внутрішніх бізнес-процесів організації;

- група розвитку, зокрема впровадження інновацій та сприяння зростанню кваліфікації персоналу та його самореалізації [2].

Основне призначення цієї системи полягає в забезпеченні розробки показників та контролі виконання стратегії. Це дозволяє контролювати поточну ефективність, але метод також націлений на обробку інформації про майбутні перспективи функціонування організації. Ступінь виконання кожного стратегічного завдання, чи загальної мети, повинна вимірюватися показниками, які повинні виражатись у цифрах.

Більш детально спинимось на першій групі показників – фінансових, які є візитною карткою банків. Вони виступають у ролі своєрідних орієнтирів, як для рейтингових агентств, так і для вкладників. Якщо першим значення фінансових показників допомагають у визначенні рейтингу організацій, то другим – у виборі банку, якому можна довірити свої заощадження. Щоб оцінити надійність банку, у більшості існуючих методик використовується велика кількість показників. До них відносять: розмір власного капіталу, достатність капіталу, розмір активів, якість активів, прибутковість діяльності, загальну ліквідність та ін.

Усі ці та інші показники досить повно характеризують діяльність банку і дають змогу всебічно проаналізувати ефективність його роботи. Проте коли всі показники стандартизуються і зводяться за допомогою бальної оцінки до однієї одиниці виміру – показника надійності, велика кількість вхідної інформації призводить до того, що вплив окремих чинників на оцінюваний рівень надійності втрачається і знижується.

Ураховуючи це, особливого значення набуває застосування методів комплексної оцінки діяльності для одночасного вивчення сукупності показників та їх порівняння з метою надання кількісної та якісної характеристики динаміки розвитку об'єкта в часі. Комплексна оцінка є дієвим засобом ефективного управління об'єктом.

Для отримання узагальнювальних комплексних оцінок можна застосовувати різні методи зведення різних показників в єдиний інтегральний показник. Зведення ряду показників в єдиний інтегральний показник дозволяє визначити відмінність досягнутого стану суб'єкта від бази порівняння в цілому по групі вибраних показників. І хоча це і не дає можливості змінити ступінь відмінності, проте дозволяє зробити однозначний висновок про поліпшення (погіршення) результатів роботи за даний проміжок часу.

У свою чергу, побудова інтегрального показника не означає, що для оцінки використовується тільки він один. Навпаки, інтегральний показник допускає дослідження системи показників, що лежать в основі оцінки, а висновки, що отримані лише на основі інтегрального показника, мають лише орієнтовний характер, виконують допоміжну роль визначення характеру змін у результатах діяльності в цілому за всіма показниками. І саме тому, що інтегральний показник дає суттєву додаткову інформацію для об'єктивної оцінки результатів діяльності об'єкта, необхідно розробляти і вдосконалювати методи побудови інтегрального показника [5].

Для отримання узагальнювальних комплексних оцінок можна застосовувати різні методи зведення різних показників в єдиний інтегральний показник. Одним із таких методів є таксонометричний метод [3].

Сутність таксонометричного методу визначення рейтингу надійності комерційних банків полягає у відображенні системи збалансованих показників характеристики їх функціонування на основі відхилення обраних для аналізу критеріїв діяльності від «еталонних» нормативно встановлених значень.

Обраними еталонними величинами можуть виступати обов'язкові економічні нормативи діяльності банків, установлені НБУ, або інші показники (наприклад, середньогалузеві показники для кожної групи банків).

Так, Інструкцією № 368 встановлено порядок визначення регулятивного капіталу банку і такі економічні нормативи, що є обов'язковими до виконання всіма банками: нормативи капіталу, нормативи ліквідності, нормативи кредитного ризику, нормативи інвестування [1].

Основою кількісної оцінки рейтингу надійності виступають квазівідстані від системи збалансованих показників, оскільки на основі відхилення від очікуваних величин можна встановити сучасну позицію кожного конкретного банку на ринку банківських послуг.

Отже, розглянемо послідовність етапів реалізації науково-методичного підходу до визначення рейтингу надійності комерційних банків у розрізі адаптації таксонометричного методу до застосування системи збалансованих показників і проведемо її формалізацію.

Вихідною інформацією слугує таблиця, елементами якої є значення обраних фінансових показників. Нехай маємо n об'єктів і m показників, за якими проводиться оцінка. Вибір певних показників залежить від поставлених у рейтингу цілей.

Етап 1. Визначення або вибір множини фінансових показників, які надають можливість всебічно охарактеризувати надійність відповідного комерційного банку.

Результати проведення цього етапу науково-методичного підходу пропонується представити у формі *табл. 1*.

Таблиця 1

Показники, які характеризують надійність комерційних банків

Назва показника	KB_1	...	KB_j	...	KB_n
K_1	k_{11}	...	k_{1j}	...	k_{1n}
...
K_i	k_{i1}	...	k_{ij}	...	k_{in}
...
K_m	k_{m1}	...	k_{mj}	...	k_{mn}

Примітки: KB_j – назва j -го комерційного банку; k_i – кількісна характеристика i -го показника в розрізі j -го комерційного банку.

З метою спрощення подальших розрахунків та досягнення наочності отриманих результатів пропонуємо провести математичну формалізацію цього етапу науково-методичного підходу шляхом побудови матриці.

Тобто задана матриця K , рядки якої характеризують роботу окремого n -го банку за різними m показниками.

$$K = \begin{pmatrix} k_{11} & \dots & k_{1j} & \dots & k_{1n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ k_{i1} & \dots & k_{ij} & \dots & k_{in} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ k_{m1} & \dots & k_{mj} & \dots & k_{mn} \end{pmatrix}, \quad (1)$$

де K – матриця фінансових показників функціонування банків;

$$L = \begin{pmatrix} l_{11} & \dots & l_{1j} & \dots & l_{1n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ l_{i1} & \dots & l_{ij} & \dots & l_{in} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ l_{m1} & \dots & l_{mj} & \dots & l_{mn} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \frac{k_{11}}{\max\{k_{1j}\}} & \dots & \frac{k_{1j}}{\max\{k_{1j}\}} & \dots & \frac{k_{1n}}{\max\{k_{1j}\}} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ \frac{k_{i1}}{\max\{k_{ij}\}} & \dots & \frac{k_{ij}}{\max\{k_{ij}\}} & \dots & \frac{k_{in}}{\max\{k_{ij}\}} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ \frac{k_{m1}}{\max\{k_{mj}\}} & \dots & \frac{k_{mj}}{\max\{k_{mj}\}} & \dots & \frac{k_{mn}}{\max\{k_{mj}\}} \end{pmatrix}, \quad (2)$$

де L – матриця нормалізованих фінансових показників функціонування комерційних банків.

Етап 3. Ідентифікація або формування системи збалансованих показників як множини еталонних їх значень:

$$L_{et} = \begin{pmatrix} l_{1et} \\ \dots \\ l_{iet} \\ \dots \\ l_{met} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \max\{k_{1j}\} + \bar{k}_1 - kv \cdot \sigma_1 \\ \dots \\ \max\{k_{ij}\} + \bar{k}_i - kv \cdot \sigma_i \\ \dots \\ \max\{k_{mj}\} + \bar{k}_m - kv \cdot \sigma_m \end{pmatrix}, \quad (3)$$

$$\bar{k}_i = \frac{1}{m} \sum_{j=1}^m k_{ij}, \sigma_i = \frac{1}{m} \sum_{j=1}^m (k_{ij} - \bar{k}_i)^2$$

де L_{et} – матриця нормалізованих фінансових показників «еталонного» комерційного банку;

\bar{k}_i – математичне сподівання i -го фінансового показника;

kv – квантіль нормального закону розподілу, що відображає певний рівень ризикованості встановлення того чи іншого еталонного значення;

σ_i – середнє квадратичне відхилення i -го фінансового показника.

Етап 4. Розрахунок квазівідстаней на основі проведення порівняння нормалізованих фінансових показників характеристики надійності комерційних банків з аналогічними значеннями «еталонного» банку, зазначеними в системі збалансованих показників.

Розрахунок квазівідстаней між j -м та «еталонним» комерційними банками пропонується проводити на основі формули:

$i = 1 \div n$ – номер відповідного фінансового показника;

$j = 1 \div n$ – номер відповідного комерційного банку;
 k_{ij} – i -й фінансовий показник для j -го комерційного банку.

Етап 2. Приведення системи фінансових показників, зображених у *табл. 1*, у зіставний вигляд, тобто проведення їх нормалізації, що пропонується здійснити на основі співвідношення значень показників з їх максимальним рівнем залежно від напрямку оптимізації.

Математично сутність проведення нормалізації фінансових показників відобразимо за допомогою елементів матриці (формула 2):

$$KV_j = \sum_{i=1}^m (l_{ij} - l_{iet})^2, \quad (4)$$

де KV_j – квазівідстань між j -м та «еталонним» комерційними банками.

Етап 5. Розрахунок рейтингових оцінок і встановлення рейтингу комерційних банків за рівнем їх надійності на основі використання визначених на попередньому етапі квазівідстаней.

Результати проведення реалізації даного етапу відображено в *табл. 2*.

Таблиця 2

Рейтингові оцінки надійності комерційних банків у розрізі застосування системи збалансованих показників на основі таксонометричного методу

Назва банку	Квазівідстань (рейтингова оцінка)	Рейтинг
КБ ₁	KV_1^*	...
...
КБ _j	KV_j^*	...
...
КБ _n	KV_n^*	...

Розглянутий підхід слід використати й для інших груп системи збалансованих показників, обираючи відповідні показники, що дозволить провести порівняльне оцінювання діяльності деякої множини однорідних банків та їх підрозділів за визначеною сукупністю індикаторів.

Висновки. Отже, збалансована система показників повинна містити в собі набір оптимально підібраних показників, які відображають усі аспекти діяльності банку – як фінансові, так і нефінансові. Поеднання обраних у ній показників відображає ту

рівновагу, яка зберігається між короткостроковими та довгостроковими цілями, фінансовими і нефінансовими показниками, основними і допоміжними параметрами, а також внутрішніми і зовнішніми факторами діяльності. Вона переводить місію і загальну стратегію банку в систему чітко встановлених цілей і завдань, а також показників, які визначають ступінь досягнення цілей. Застосування науково-методичного підходу до визначення рейтингу надійності

комерційних банків у розрізі застосування системи збалансованих показників на основі таксонометричного методу комплексної оцінки діяльності дозволить вивчити сукупність показників і порівняти їх з метою надання кількісної та якісної характеристики динаміки розвитку об'єкта в часі, надасть можливість обґрунтування ефективності обраних стратегій щодо повноти використання внутрішнього потенціалу банку.

Список використаних джерел

1. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова НБУ від 28.08.2001 № 368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0841-01>.
2. Каплан Роберт С., Нортон Дейвид П. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию: Пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2004. – 304 с.
3. Ковалев В. В., Волкова О. Н. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учебник. – М.: ООО «ТК Велби», 2002. – 424 с.
4. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm.
5. Панова Г. С. Анализ финансового состояния коммерческого банка. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 272 с.
6. Попередні підсумки діяльності банків України на 01.09.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/bank_sup/Results/2011/01092011.htm.

Summary. Investigated the nature of the balanced scorecard. Reviewed scientific and methodical approach to determining the reliability rating of commercial banks in the context of a balanced scorecard based on a comprehensive assessment method taksonometricheskikh activity.

Keywords: balanced scorecard, the reliability of the bank, a single integral factor, taksonometrichesky method.

Кравченко, О.В. Підходи до визначення рейтингу надійності комерційних банків в розрізі застосування системи збалансованих показників [Текст] / О.В. Кравченко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 3. – С. 254–258.